

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

De Internationale van Oorlogstegenstanders (1965-1991) : een eigenzinnige schakel binnen de Vlaamse vredesbeweging

Reference:

Angillis Jelle.- De Internationale van Oorlogstegenstanders (1965-1991) : een eigenzinnige schakel binnen de Vlaamse vredesbeweging
Brood en rozen : tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen / Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging [Gent]- ISSN 1370-7477 - 25:1(2021), p. 4-29

To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1770070151162165141>

De Internationale van Oorlogstegenstanders (1965-1991)

Een eigenzinnige schakel binnen de Vlaamse vredesbeweging

Jelle Angillis, doctorandus, Onderzoeksgroep Henry van de Velde, Universiteit Antwerpen

De brede Vlaamse vredesbeweging die in de context van de Koude Oorlog in Vlaanderen actief was, bestond uit een kluwen van organisaties, elk met haar eigen karakter. Een microstudie van deze afzonderlijke actoren kan belangrijke inzichten leveren bij de beeldvorming van dit maatschappelijk verschijnsel. Een van de voornaamste schakels die de Vlaamse vredesbeweging tijdens de laatste drie decennia van de 20e eeuw mee vormgaf, was de Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT). Deze organisatie, ontstaan in 1965 als regionale afdeling van de War Resisters' International (WRI), entte zich oorspronkelijk op het fenomeen van dienstweigering. Al snel profileerde de IOT zich als een actieve, pluralistische organisatie met een radicaalpacifistische insteek en een eigen brede vredesvisie. Dit artikel toont via een chronologische, inhoudelijke en institutionele analyse van de beweging aan dat de IOT het maatschappelijk protest tegen de politieke besluitvorming en het veiligheidsbeleid in Vlaanderen wist te koppelen aan haar uitgesproken radicale vredesvisie. Die visie wist de IOT als eigenzinnige actor bovendien te bestendigen in de schoot van de brede Vlaamse vredesbeweging en de koepels Overlegcentrum voor de Vrede (OCV) en Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA), waarvan ze in de late jaren 1970 mee aan de basis lag.

De val van de Berlijnse muur op 9 november 1989 en de implosie van de Sovjet-Unie op 26 december 1991 maakten een einde aan de Koude Oorlog. De oost-westtegenstelling vervaagde en een nieuw wereldbeeld diende zich aan. Kernkoppen, kruisraketten en de bijbehorende massale protesten in de publieke ruimte behoorden voortaan tot het verleden. In 1994 besliste toenmalig minister van Defensie Leo Delcroix om de verplichte legerdienst op te schorten. Samen met deze beslissing vervaagde ook de relevantie van het statuut van dienstweigering om gewetensbezwaren in België. Deze factoren hadden in 1965 de context gevormd voor de oprichting van de Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT) die tot aan de overgang in Forum voor Vredesactie in 1991 een van de belangrijkste schakels van de

algemene Vlaamse vredesbeweging was. De kans is groot dat iemand die ooit tussen de protesterende menigte van een rakettenbetoging stond of die zijn legerdienst weigerde, in contact is gekomen met de IOT. Vandaag zijn deze beweging en haar erfenis echter volledig in de vergeethoek beland, in de schaduw van wat in de volksmond en de media, maar ook vaak in de wetenschappelijke literatuur de ‘brede Vlaamse vredesbeweging’ wordt genoemd.

Die beeldvorming is veelal gebaseerd op het brede maatschappelijke vredesactivisme dat zijn hoogtepunt kende vanaf eind jaren 1970 tot eind jaren 1980, met het Overlegcentrum voor de Vrede (OCV) en het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) als belangrijkste representerende organen. Onlosmakelijk hiermee verbonden is het politieke besluit om kernraketten op Belgisch grondgebied te plaatsen. Dat leidde tot massaal protest in de publieke ruimte. De impact en relevantie van dit maatschappelijk verschijnsel trok in de opeenvolgende decennia dan ook veel aandacht van sociologen en politicologen, die het meestal aan de hand van meso- en macroanalyses probeerden te verklaren in nog steeds invloedrijke publicaties.¹

Het OCV en VAKA waren respectievelijk in 1975 en 1979 vanuit de vredesbeweging als koepelorganisaties opgericht, om in de context van de rakettencrisis de krachten te bundelen en vooral om een antwoord te bieden op de heterogeniteit van die beweging.² Hoewel het vredesideaal een bovenindividuele en postmateriële waarde lijkt te zijn, was de vredesbeweging tijdens de Koude Oorlog een van de meest heterogene sociale bewegingen van de naoorlogse periode in Vlaanderen. Wereldvrede, de weg ernaartoe en haar grootste bedreigingen waren verschillende concepten, die de afzonderlijke schakels van de vredesbeweging, afhankelijk van hun ideologie en opvattingen, anders invulden. Elke schakel had haar eigen ontstaanscontext, een eigen organisatiestructuur, een eigen agenda en vooral een eigen vredesideaal.³

Terwijl de sociologische en politicologische analyses van eind vorige en begin deze eeuw voornamelijk bedoeld waren om dit maatschappelijk verschijnsel te verklaren, kunnen historische bijdragen op het onderliggende karakter van de brede Vlaamse vredesbeweging focussen. De shift van een meso- of macroanalyse naar een microanalyse kan daarom de eigenheid van de verschillende schakels blootleggen, wat een belangrijke bijdrage kan leveren aan de huidige beeldvorming rond de erfenis van de Vlaamse vredesbeweging. Dit artikel, dat een bijdrage wil leveren aan voorgenoemd debat, is gebaseerd op een microstudie van de Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT).⁴ Tussen 1965 en 1991 ontwikkelde deze

Vlaamse afdeling van de War Resisters' International (WRI) zich als een van de meest prominente schakels binnen de Vlaamse vredesbeweging. Samen met haar nevenorganisaties Burgerdienst voor de Jeugd (BDJ) en Jeugd en Vrede vzw wist ze een actievoerend, ondersteunend én sensibiliserend orgaan te ontwikkelen in haar strijd voor een radicaalpacifisme. Daarnaast stond deze beweging mee aan de wieg van het OCV en VAKA, waarin ze naast de gezamenlijke strijdpunten ook een eigen rol met een uitgesproken karakter nastreefde.

Zoals hierboven aangegeven ligt de nadruk van dit artikel op de eigenheid van deze beweging. Hoe kwam ze tot stand? Hoe was ze organisatorisch uitgebouwd? En hoe wist ze haar werking te consolideren? Welke maatschappijvisie hield de IOT eropna en hoe kaderde die binnen haar visie op vrede? Wat waren haar belangrijkste standpunten en hoe kwamen die tot uiting in reactie op politieke hangijzers zoals de legerhervorming van minister Vanden Boeynants in 1973, de aankoop van F16-gevechtsvliegtuigen in 1975 en de rakettencrisis van de jaren 1980? Het OCV en VAKA waren dan wel de spreekbuis van de brede Vlaamse vredesbeweging, maar waar en hoe situeerde de IOT zich binnen deze koepels? Hoe verhielden haar eigen standpunten zich tegenover de standpunten van het OCV en VAKA?

Dit artikel probeert een antwoord te vormen op deze vragen via een chronologische analyse van de periode 1921-1991: van de brede ontstaanscontext, het institutionele én het inhoudelijke aspect van de beweging. Omdat er nauwelijks archiefbestanden uit deze periode zijn, steunt deze analyse op een gefragmenteerd bronnencorpus. Daardoor ontbreekt exact cijfermateriaal over bijvoorbeeld ledenaantallen, die een zicht zouden kunnen bieden op de feitelijke impact van de beweging of haar financiële sterkte. De studie is daarom hoofdzakelijk gebaseerd op de inhoud van het tijdschrift *Protest*, dat tussen 1969 en 1991 als IOT-periodiek verscheen en waarvan Amsab-ISG alle jaargangen in bewaring heeft. Daarnaast kon ik in Amsab-ISG enkele door de IOT en BDJ uitgegeven monografieën consulteren, die in de eindnoten terug te vinden zijn. Mondelinge bronnen vormen ten slotte een welkome aanvulling. Het relaas van oud-kernleden Jean Verstraeten, Sam Biesemans en Gilbert Hubert vullen zo goed mogelijk de lacunes in de schriftelijke bronnen.

1921-1945: ontwikkeling uit internationale pacifistische wortels

De Eerste Wereldoorlog was als een pletwals over Europa geraasd en had diepe wonden nagelaten. De roep om vrede en 'nooit meer oorlog' klonk in 1918 dan ook luid. In deze sfeer

van pacifisme was in 1921, op initiatief van een handvol internationale vredesactivisten, een pacifistische internationale met de naam Paco opgericht. In het huis van de Nederlandse quaker Kees Boeke in Bilthoven schreven de deelnemers – de meesten hadden tijdens de Eerste Wereldoorlog dienstgeweigerd – een beginselverklaring neer. Daarin besloten ze om geen enkele oorlog te steunen en te strijden tegen alle oorzaken. Toen in 1923 de hoofdzetel van die toen nog kleine beweging van Nederland naar Londen verhuisde, veranderde de naam in War Resisters' International (WRI). Sinds het prille begin waren dienstweigeraars een belangrijke doelgroep. De WRI ijverde op internationaal vlak voor een wettelijk statuut voor dienstweigeraars en probeerde juridische, morele en materiële bijstand te verschaffen aan mensen die door hun pacifistische overtuiging in aanraking kwamen met het gerecht.⁵

De jonge organisatie, die grotendeels steunde op vrijwilligers, probeerde stelselmatig haar invloed uit te breiden door internationale contacten te leggen met pacifistische organisaties en individuen. Binnen België vond de pacifistische idee van de WRI onder meer aansluiting bij het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders (VOS). Dat was initieel een Vlaams-nationalistische organisatie, die door de ervaringen aan het IJzerfront pleitte voor 'nooit meer oorlog'. Vooral ondervoorzitter Armand Suls (1893-1948) wilde het VOS in een radicaalpacifistische richting sturen en onderhield vanaf 1924 goede contacten met de WRI. In 1925 richtte Suls een autonome Vlaamse afdeling van de WRI op, de Internationale voor Krijgsdienstweigeraars (IKW). Deze vooroorlogse precedent van de IOT zou nooit meer dan honderd leden tellen. De meerderheid van zijn Vlaams-nationalistische achterban ging niet akkoord met de radicaalpacifistische zienswijze van Suls. Dit leidde in 1928 tot een breuk met het VOS, waarbij ook de Vlaamse afdeling van de WRI een groot deel van haar slagkracht verloor.⁶ Tijdens de jaren 1930 tekenden zich bovendien de contouren van een nieuwe wereldbrand af, die het idee van 'nooit meer oorlog' naar de achtergrond verdrong. De vredesidealen uit het interbellum hadden gefaald, de IKW stierf een stille dood en de Tweede Wereldoorlog zou de wereld op politiek, economisch en militair vlak hertekenen.

1945-1965: hernieuwde vredesidealen aan de basis van de IOT

De breuklijn die zich op 8 mei 1945 aftekende tussen wat het kapitalistische Westen en het communistische oosten zou worden, vormde de allesbeduidende context waarin de IOT tot stand kon komen. Op militair vlak ontstond op 4 april 1949 de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), waarbij West-Europa haar krachten zou bundelen op aansturen

van de Verenigde Staten. Het idee van een Pax Americana deed zijn intrede, waarbij de grootmacht de militaire spelregels van de westerse naties zou gaan bepalen en vervolgens ook gaan afdwingen. De Pax Americana hield niet alleen een verregaande invloed van de Verenigde Staten op politiek en militair vlak in. Ook op economisch vlak beoogde de grootmacht de belangrijkste speler op mondiaal niveau te worden. Met behulp van het Marshallplan en de toepassing van het keynesiaanse economische model slaagden de meeste West-Europese landen erin om uit het puin van de Tweede Wereldoorlog te herrijzen en tussen pakweg 1945 en 1965 een nooit eerder geziene economische groei te creëren.⁷ Hoewel de West-Europese landen een periode van economische voorspoed genoten en de jaren 1960 een periode van militaire ontspanning tussen de grootmachten betekenden, bleef de publieke opinie niet onberoerd. In Vietnam woedde al sinds 1955 een vernietigend conflict met inmenging van westerse mogendheden en in de derde wereld was het bloedige dekolonisatieproces volop aan de gang. De onmiddellijke dreiging van een Europees slagveld in een nieuwe nucleaire oorlog was dan wel heel even naar de achtergrond verdwenen, toch ging de wapenwedloop onverminderd door. De beide machtsblokken hadden ondertussen hun arsenaal kernwapens gevoelig uitgebreid en ook de Belgische troepen in Duitsland waren vanaf 1957 met atoomwapens uitgerust. Het was onder meer deze precaire internationale situatie die nieuwe vredesidealen aanwakkerde in de Vlaamse samenleving.⁸ Het ontstaan van de IOT is onder meer te verklaren door de antimilitaristische tendens bij de jonge naoorlogse generatie. Vanaf midden jaren 1960 bracht onvrede met het heersende systeem de jongeren op de been, met mei '68 als symbolisch cumulatiepunt. De studentenprotesten hadden vooral een antiautoritaire inslag. Maar ook pacifistische en antimilitaristische impulsen maakten opgang.⁹ Een belangrijk voorbeeld van een dergelijke antimilitaristische stroming was de provobeweging. Die was in 1966 vanuit Nederland naar Vlaanderen overgewaaid en genoot een grote populariteit onder de revolterende Gentse, Leuvense, Antwerpse en Brusselse studenten. Deze anarchistisch-libertaire strekking droeg vrede hoog in het vaandel en ging de strijd aan met de NAVO-waarden in de West-Europese samenleving. Provo spuide kritiek op de politiek-militaire evoluties en ging de strijd aan met de verplichte legerdienst. Provo Gent stelde in november 1966 dat elke soldaat een potentiële moordenaar is en een aanval op de vrijheid van het individu. Ze riep de jonge generatie daarom op om de verplichte legerdienst massaal te weigeren en zo het militaire systeem te ontwrichten.¹⁰ Ook de hernieuwde contacten tussen de WRI en enkele belangrijke spilfiguren binnen het Vlaamse vredesactivisme speelden een rol in het ontstaansproces van de IOT. Jean Van

Lierde (1926-2006) had als radicaalpacifist in 1949 zijn legerdienst geweigerd, wat op dat moment nog een strafbaar feit was. Hoewel dit Van Lierde vijftien maanden gevangenisstraf opleverde, werd hij in België een verwoed voorvechter van het recht op dienstweigering door gewetensbezwaren. De lange juridische strijd, die hem in nauw contact bracht met de WRI, resulteerde op 3 juni 1964 in een wettelijk statuut voor gewetensbezwaarden. Elke jongeman kon voortaan zijn legerdienst weigeren.¹¹ Ter voorbereiding van het wettelijk statuut had Van Lierde in mei 1964, samen met onder meer vredesactiviste Lea Provo (1921-1997), de Burgerdienst voor de Jeugd (BDJ) opgericht. De BDJ engageerde zich hoofdzakelijk als regionaal informerend orgaan voor jongeren die hun legerdienst wilden weigeren, en ondersteunde op die manier de internationale dienstverlening van de WRI.¹² In overleg met de Internationale des Résistants à la Guerre (IRG), de Belgische nationale afdeling van de WRI, zag Van Lierde in 1965 bovendien de tijd rijp om daarnaast in te zetten op actief vredesactivisme in Vlaanderen. Een nieuwe Vlaamse afdeling van de WRI leek de beste optie. De Internationale van Oorlogsbestrijders, die kort nadien zou doorgaan als de Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT), was geboren.

1965-1973: dienstweigering is de rode draad in de jonge beweging

De jonge IOT was aanvankelijk een kleinschalige vereniging met een minimale organisatorische onderbouw en was volledig afhankelijk van de inzet van vrijwilligers. Er heerste dan ook een losse overlegstructuur en een uiterst horizontale hiërarchie. De IOT was in die periode vooral georganiseerd rond het tijdschrift *Protest*. Dat had een eigen redactie en een klein secretariaat, dat eerst op het huisadres van een IOT-kernlid gevestigd was en daarna in de lokalen van Wereldwinkel Antwerpen. Het tijdschrift, dat vanaf september 1969 verscheen, was aanvankelijk een samenwerkingsverband tussen de IOT en enkele kleinschalige vredesorganisaties. Dat bleef zo tot *Protest* in januari 1971 het officiële IOT-tijdschrift werd en de andere kleinschalige organisaties in de IOT-werking opgingen. Door deze beperkte schaalvergroting erkende de WRI-hoofdzetel in Londen hen in juli 1971 als autonome Vlaamse antenne.¹³

De Internationale van Oorlogstegenstanders nam de idealen van haar moederorganisatie grotendeels over. Elk lid diende de radicaalpacifistische beginselverklaring te ondertekenen: 'De oorlog is een misdaad tegen de mensheid. Ik engageer me resoluut om geen enkele oorlog te ondersteunen en te strijden tegen, om elke oorzaak ervan te laten verdwijnen.' Net als de

WRI benadrukte de IOT haar pluralistische karakter met een open houding tegenover iedereen die wilde toetreden, zolang die maar de beginselverklaring erkende, respecteerde en effectief toepaste.¹⁴ Hoewel de WRI-moederbeweging organisatorisch zeer sterk was uitgebouwd, hadden de verschillende nationale en regionale afdelingen een verregaande vorm van autonomie. De IOT kon zo een eigen tactiek en strijdpunten uitwerken, gebaseerd op het radicaalpacifistische basisidee van de WRI. In deze vroege periode bleef dienstweigering, waarrond de IOT ontstaan was, een van de belangrijkste strijdpunten. Vanaf de wettelijke erkenning in 1965 tot 1973 was het aantal gewetensbezwaarden in Vlaanderen van 11 naar 535 gestegen.¹⁵ Deze exponentiële toename liep dan ook gelijk met de toenadering van jongeren tot de IOT.¹⁶ Naast de atoommarsen en de strijd tegen het Belgische lidmaatschap van de NAVO en de Vietnamoorlog streed de IOT mee voor de rechten van gewetensbezwaarden. Die kregen het regelmatig zwaar te verduren tijdens hun alternatieve dienst. Tot de wet van 22 januari 1969 bestond die enkel uit ongewapende dienst in het leger of in de civiele bescherming. Na januari 1969 konden mensen die de ongewapende dienst of de civiele bescherming te nauw verbonden vonden met het militaire apparaat hun burgerdienst tijdelijk binnen een socioculturele organisatie van opvoedende aard vervullen.¹⁷

Door de toename van het aantal gewetensbezwaarden en van de dienstverleningsvraag moest de BDJ wel tot een goed onderbouwd organisatorisch orgaan uitgroeien. De werking kwam pas goed van de grond in de loop van 1969, toen de BDJ zich samen met de IOT verder kon ontplooien in de schoot van het Huis van de Vrede in Brussel. Twee kapitaalkrachtige pacifisten hadden dat huis dat jaar onder aansturing van Jean van Lierde aangekocht, in een poging het vredesactivisme in België onder één dak te verenigen.¹⁸ Zowel de IOT als de BDJ richtten er een secretariaat op. De BDJ voorzag er ook een permanentiedienst. Die bestond uit vrijwilligers die kandidaat-gewetensbezwaarden begeleidden en na januari 1969 ook instonden voor dienstverlening in verband met de tewerkstelling van gewetensbezwaarden in een socioculturele organisatie.¹⁹

1973-1979: in de voorhoede tegen het plan-VDB en ‘de aankoop van de eeuw’

Het einde van de Cubacrisis in oktober 1962 had een periode van detente ingeleid tussen de twee grootmachten. De wapenwedloop ging onverminderd door, maar een directe aanleiding voor een nakend nucleair conflict bleef achterwege. Dit ontspannen internationale klimaat had ook een directe weerslag op het Belgische veiligheidsbeleid. Terwijl de Belgische defensie-

uitgaven in 1953 nog 4,9 procent van het BNP bedroegen, was dat in 1973 naar 2,8 procent gedaald.²⁰ België dreigde hierdoor vanaf begin jaren 1970 niet meer tegemoet te komen aan de militaire NAVO-vereisten voor elke lidstaat. Als antwoord op dit nakende probleem werkte toenmalig minister van Defensie Paul Vanden Boeynants (1919-2001) in de loop van 1972 een hervormingsplan voor het Belgische leger uit, dat de publieke opinie niet onberoerd liet.²¹

Het plan van Vanden Boeynants, kortweg het plan-VDB, behelsde zowel structurele, technische als sociale aspecten. Het telde vier krachtlijnen, waarmee Vanden Boeynants voornamelijk aan de internationale verbintenissen van België in NAVO-verband wilde beantwoorden. Zo wilde hij onder meer het aandeel van de defensiebegroting stelselmatig verhogen, met een maximum van 4 procent van het BNP. Daarnaast wilde hij de militaire lasten voor de jeugd verlichten en ze beter verdelen en streefde hij naar een betere regeling voor het actieve beroepskader. Concreet betekende dit een doorgedreven besparing op de loonkosten door de getalsterkte bij de administratie, de staven en de binnenlandse verdediging te verminderen. Ter compensatie zou hij de rijkswacht, als commandostructuur van de territoriale verdediging, meer slagkracht en verantwoordelijkheid toebedelen. Op sociaal vlak wilde Vanden Boeynants het systeem van uitstel om studieredenen afschaffen voor een eerlijker en coherenter verdeling van de dienstplichtigen. Hij dacht ook aan een solidariteitsbelasting: elke jongeman die geen legerdienst moest volbrengen, zou een financiële bijdrage moeten leveren, afhankelijk van zijn inkomen, wat volgens Vanden Boeynants een vorm van sociale rechtvaardigheid was.²²

Toen de inhoud van het plan-VDB begin 1973 bekend raakte, kwam er vooral hevig protest op het sociale luik. Met steun van verschillende ouderverenigingen en onderwijsinstanties kwamen in januari 1973 ongeveer 100.000 scholieren verspreid over meer dan 150 betogingen op straat tegen de afschaffing van het uitstel om studieredenen en tegen de solidariteitsbelasting.²³ Een reactie van de IOT op het plan-VDB bleef uiteraard niet uit en de beweging ondersteunde de scholierenacties ook actief. Ze reageerde hierbij niet enkel op de inhoud van het plan, maar ze maakte van de ontstane commotie en de publieke interesse gebruik om het plan te kaderen binnen de brede internationale context die een bedreiging vormde voor haar vredesideaal. Terwijl de IOT zich tijdens haar beginperiode vooral op de dienstweigeringswetgeving en constante kleinschalige acties gefocust had, richtte de beweging zich nu met een duidelijke vredesboodschap en een standpunt rond een actueel politiek thema naar het grote publiek. De IOT kaderde het plan-VDB voornamelijk in de politieke en militaire wurggreep waarin de NAVO België volgens haar hield: 'België maakt

immers deel uit van de NAVO en als dusdanig zal haar defensiepolitiek aan de algemene strategie, tactiek en politiek van de NAVO aangepast moeten worden.²⁴ De NAVO-strategie beoogde volgens typische Koude Oorlogretoriek verdediging door afschrikking. Dit concept was gebaseerd op het idee dat oorlogsvoorbereiding en de paraatheid om een militaire aanval met een soortgelijke verdediging te beantwoorden, de grootste waarborg boden voor veiligheid en vrede. Een zeker machtsevenwicht was hierbij vereist, wat leidde tot een gevoelige aangroei van het wapenarsenaal in functie van de evolutie bij de tegenstrever. De IOT zag in deze militaire verdedigingsstrategie verschillende tekortkomingen en bovenal ernstige bedreigingen voor de wereldvrede. Als bijvoorbeeld een van de twee grootmachten zich als koploper in de wapenwedloop zou opwerpen, bestond het gevaar dat die bij een escalatie ook effectief kernwapens zou inzetten. Dit systeem had volgens de IOT dan ook tot een paradoxale situatie geleid, waarbij een treffen in Europa de volledige vernietiging zou kunnen betekenen van datgene wat men uiteindelijk wilde verdedigen.²⁵

Toch hield de IOT er geen utopische vredesvisie op na. Op alle niveaus waar mensen met elkaar omgaan, zouden zich volgens de beweging altijd wel bepaalde vormen van conflicten voordoen, waarbij het gebruik van machtsmiddelen een rol zou spelen. Daarom zag de IOT het als haar taak om als actieve vredesbeweging op zoek te gaan naar sluitende alternatieven.²⁶ In plaats van de gevolgde NAVO-strategie stelde de organisatie het principe van sociale verdediging voor. Dat definieerde ze als een defensiepolitiek tegen interne en externe vormen van agressie door middel van geweldloze acties van de burgerbevolking, in samenwerking met de legitieme regering van een land. Een dergelijke sociale verdediging moest militaire aanvallen van de agressor afraden en veredelen en wilde niet alleen de intenties van de agressor beïnvloeden, maar stuurde ook aan op een gecoördineerde en aanhoudende combinatie van geweldloze defensiemiddelen.²⁷ Zo droeg de IOT weigeringsacties als belangrijk geweldloos verdedigingsmiddel aan. Hierbij zou de bevolking van de aangevallen natie samenwerking weigeren en de agressor de toegang tot kritieke, maatschappelijke functies zoals industrie, onderwijs en infrastructuur proberen te ontzeggen en deze functies draaiende houden, zoals binnen het oorspronkelijke democratische bestel.²⁸ De IOT erkende dus het belang van een sterke overheid, die zich gestoeld op een democratisch gelijkheidsprincipe kon consolideren, én van een gezonde en coherente samenleving. Daarvoor moest eerst het interne structurele geweld met ongelijkheid en onderdrukking worden aangepakt en weggewerkt.²⁹ Rechtvaardigheid en vrijheid waren immers de twee basisprincipes waarop het vredesideaal van de IOT gebaseerd was. Vrede kon

volgens de beweging niet bereikt worden 'zolang de kloof tussen arm en rijk alsmaar groter wordt, zolang mensen uitgebuit en onderdrukt worden, hongerlijden en sterven van armoede'.³⁰ Vooral de nieuwe machtspositie van de territoriale verdediging onder commando van de rijksmacht, met haar sterke focus op de strijd tegen 'binnenlandse subversie', zoals staking of sociaal oproer, zag de IOT als een bedreiging voor deze waarden. Hierdoor had het Belgische militaire apparaat volgens de beweging een offensief karakter meegekregen, dat ten dienste stond van een machtige politieke en economische elite: 'Deze laatste [de territoriale verdediging, red.] moet verhinderen dat arbeiders de plannen van multinationale ondernemingen tegenwerken of zich verzetten tegen verdere uitbuiting.'³¹ Opmerkelijk is de uiterst linkse economische visie van de beweging. Zo stelde de IOT bijvoorbeeld dat de NAVO en het Belgische militaire apparaat, zeker na deze hervormingen, onbekwaam zijn 'om de mensen die onderdrukt, uitgebuit of gediscrimineerd worden de rechten te geven die hen toekomen. Niet in staat om het bestelen van de armen door de rijken te beëindigen. Onbevoegd om al onze maatschappelijke problemen op te lossen.'³²

De regering keurde het lichtgewijzigde plan-VDB in december 1973 goed. Reactie bleef niet uit. Was er in de jaren 1960 en begin jaren 1970 weinig publieke commotie rond vrede, veiligheid en defensie, dan speelde dit gezamenlijk thema nu meer dan ooit. De beroering rond het plan-VDB breidde zich al snel uit naar vragen rond de nationale defensie en haar plaats binnen de gespannen internationale verhoudingen tussen de twee grootmachten.³³ Een tweede opstoot van contestatie kwam er kort nadien, toen in de winter van 1974-1975 de plannen van Vanden Boeynants om de verouderde F104 Starfighter-gevechtsvliegtuigen te vervangen door nieuwe toestellen bekend raakten. Vooral het kostenplaatje, 30 miljard Belgische frank, stootte op veel onbegrip bij de publieke opinie. Een nationale manifestatie op 12 januari 1975 bracht dan ook ongeveer 15.000 mensen van verschillende strekkingen en overtuigingen op de been, die hun ongenoegen uitten over de door Vanden Boeynants bestempelde 'aankoop van de eeuw'.³⁴

Om die manifestatie te ondersteunen, richtte de IOT, in samenwerking met onder andere Oxfam-wereldwinkels, het tijdelijke actiecomité Neen aan de 30 miljard op. Om een brede laag van de bevolking te bereiken, greep het comité in eerste instantie het schrille contrast tussen de geplande aankoop en het toen heersende ongunstige economische klimaat, de stijgende werkloosheid en de aangekondigde besparingen aan: 'Nooit tevoren werd in België zoveel geld besteed aan zo weinig nuttige machines. Nooit heeft men de mensen zover gekregen om zulke vernederingen te slikken, en ze bovendien nog aan te sporen 'spaarzaam' te zijn.'³⁵ Daarnaast verwees de IOT naar de interne dynamiek in de landen die de strategie

van verdediging door afschrikking onderschreven en volgden. Daardoor waren de twee machtsblokken verwickeld in een constante race om de eigen wapensystemen aan het equivalent van het andere kamp te laten beantwoorden. Door de snelle technologische vooruitgang waren wapensystemen bovendien binnen de kortste keren achterhaald en verouderd. De roep van de politiek en het militaire apparaat om nieuwe systemen, die het afschrikkingseffect moesten behouden, speelde volgens de IOT de militaire industrie in de kaart. Met doorgedreven lobbywerk wist de militaire industrie bovendien sterk op deze dynamiek in te spelen, wat hun gunstige productiecijfers en dito winsten opleverde.³⁶ De IOT keek ook argwanend in de richting van de vakbonden, die zich eerder om de tewerkstellingsgraad van de arbeiders leken te bekommeren dan om een vredesideaal dat de individuele en materialistische belangen oversteeg. De wapenindustrie leverde traditioneel veel arbeidsplaatsen op, wat verklaart waarom er op uitvoerend niveau weinig bereidheid tot verzet was.³⁷ De wisselwerking die zo tussen de politiek, het militaire apparaat en de industrie ontstond, noemde de IOT het militair-industrieel complex (MIC). De term was niet nieuw. Onder meer de aftredende Amerikaanse president Eisenhower had hem gebruikt in zijn afscheidsspeech van 17 januari 1961 om de wapenwedloop in de westerse samenleving te benoemen en de Amerikaanse bevolking te waarschuwen.³⁸ Ondanks het felle protest tegen de aankoop van nieuwe gevechtsvliegtuigen ging de regering-Tindemans I toch door met haar plannen. Het Amerikaanse General Dynamics mocht uiteindelijk de vervanger voor de Starfighter leveren, de ondertussen welbekende F-16 Fighting Falcon. Het protest, dat finaal niet door de regering werd gehoord, had voor de IOT wel organisatorische gevolgen. De verhoogde interactie tussen samenleving en beweging dreef de IOT op het einde van de jaren 1970 in de richting van een steviger organisatorische onderbouw. Hoewel de beweging geld en kapitaal nog steeds met oorlog en ongelijkheid vereenzelvigde, groeide het besef dat ze zonder fondsen geen behoorlijk vredeswerk op poten kon zetten.³⁹ Daardoor vormden enkele stafmedewerkers in 1978 haar om tot een vzw. De algemene vergadering, die bestond uit alle leden, zou voortaan het belangrijkste orgaan vormen, met een verkozen raad van beheer die verantwoordelijk was voor de dagelijkse werking. Verder kon de IOT als vzw op beperkte financiële overheidssteun rekenen, waardoor ze ook een voltijdse medewerker kon aanstellen op het secretariaat in het Brusselse Huis van de Vrede.

Bij de BDJ, die sterk gelinkt bleef aan de IOT, had zich een gelijkaardige transitie voorgedaan. Door het toenemend aantal gewetensbezwaarden had de BDJ al in 1973 de stap naar vzw gezet. Maar vooral na de erkenning in 1977 als gespecialiseerde landelijke

jeugdendienst profileerde de dienst zich als een professionele en goedgeorganiseerde instelling. Op deze manier verzekerde de vzw haar werking en bestaan, maar raakte ze met haar structuren en statuten ook sterk verankerd in het gevestigde politieke en maatschappelijke systeem.⁴⁰

1979-1981: publieke bewustwording en rol van de IOT in VAKA

De maatschappelijke betrokkenheid rond het veiligheidsthema, de Belgische defensie en de plaats van België binnen de NAVO hadden ook een invloed op de organisatie van de brede Vlaamse vredesbeweging. Die voelde de noodzaak om de publieke bezorgdheid te verwoorden en eenduidige standpunten te formuleren tegenover het politieke bestel. Zoals eerder aangegeven bestond al vanaf begin jaren 1970 het idee van een samenwerkende organisatievorm om de ideologische impasse te overstijgen en het vredesactivisme te bundelen. Daaruit was, onder meer op initiatief van de IOT, in 1975 het Overlegcentrum voor de Vrede (OCV) ontstaan. Het OCV betrachtte echter geen unitaire vredesbeweging maar streefde naar een pluralistisch platform. Organisaties van heel uiteenlopende strekking zouden er in overleg met elkaar kunnen treden om een steviger resultaat te bekomen. De activiteiten van het OCV bleven evenwel beperkt tot overleg en lobbywerk in het kader van de politieke besluitvorming rond het veiligheidsbeleid.⁴¹

Op het einde van de jaren 1970 keerde het tij in de internationale verhoudingen. De Sovjet-Unie had vanaf midden 1976 zijn oude middellangeafstandsraketten in Oost-Europa vervangen door moderne en mobiele SS20-raketten. De reactie van het Westen, bleef dan ook niet uit. Op 12 december 1979 nam de NAVO het fameuze 'dubbelbesluit'. Het bondgenootschap zou 572 nieuwe middellangeafstandsraketten plaatsen in West-Europa, onder meer op Belgische bodem. Tegelijk begon ze onderhandelingen met de Sovjet-Unie over een wederzijdse ontwapening en de verwijdering van de nieuwgeplaatste wapentuigen. Een aantal Duitse vredesorganisaties besloot in die periode om op 9 december 1979 een grootschalige betoging tegen de plannen van de NAVO te laten doorgaan in Brussel, het hart van Europa. Binnen het OCV was er onenigheid over een mogelijke deelname. Omdat de Duitse organisatoren waarschijnlijk banden hadden met communistische middens, dreigde het pluralistische karakter van het centrum in het gedrang te komen. Toch drong directe actie vanuit de vredesbeweging zich meer en meer op. Daarom ontstond in november 1979 het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) vanuit de radicale vleugel van het OCV. Anders dan het OCV zou VAKA zich meer gaan richten op mobilisatie en campagnes. Het

OCV bleef naast VAKA bestaan en behield zijn positie als belangrijkste overlegorgaan in het vredesactivisme.⁴²

VAKA slaagde erin de krachten te bundelen en wist zo een van de grootste massabewegingen in de Belgische geschiedenis op de been te krijgen. Op het hoogtepunt van de rakettencrisis in 1985 waren in totaal negentien verschillende culturele, politieke, vredes-, jongeren-, ontwikkelings- en vormingsorganisaties bij dit actiecomité betrokken.⁴³

Al van bij het prille begin speelde de IOT een actieve rol bij de koepelvorming van het OCV. Toen de rakettencrisis zich eind 1979 aandeede, was de IOT een van de stuwende krachten achter de oprichting van VAKA, ter aanvulling van het op overleg gerichte OCV. Vanaf de oprichting in november 1979 speelde de IOT als autonome ledenorganisatie dan ook een belangrijke rol in de uitbouw van de VAKA-werking. Van eind 1979 tot 1982 nam ze de oprichting, uitbouw en permanentie van het nationaal secretariaat voor haar rekening. Ze was ook verantwoordelijk voor de redactie en distributie van de actiepamfletten en voor de communicatie met de andere betrokken actoren.⁴⁴ Voor de IOT waren de plannen om kernraketten op Belgisch grondgebied te installeren totaal onacceptabel. Een eventuele toelating van de regering betekende voor de organisatie dan ook een fatale stap in de wapenwedloop. Begin december 1979 stelde ze evenwel vast dat de regering-Martens I unaniem akkoord dreigde te gaan met de plaatsing van de raketten.⁴⁵ Aanvankelijk stelde ze haar hoop op Pax Christi, die in een persconferentie meegedeeld had dat ze zich als christelijke vredesorganisatie tot de CVP, toen de meerderheidspartij, zou richten.⁴⁶ Ondanks de korte mobilisatieperiode miste de inzet van VAKA zijn effect niet. In de rakettenbetoging van december 1979 stapten ongeveer 50.000 mensen mee op. Ondanks de grote druk vanuit de publieke opinie besliste de regering om toch in te stemmen met de productie van de raketten. Omdat de bilaterale onderhandelingen nog steeds aan de gang waren, stelden ze de effectieve plaatsing wel zes maanden uit. De IOT zag dit niet als een nederlaag voor de vredesbeweging, integendeel. VAKA was in zijn opzet geslaagd om een massa mensen op de been te krijgen en had bovendien kunnen aantonen dat een groot deel van de publieke opinie tegen de plaatsing van de kernraketten was gekant. Een onverhoopt succes volgens de IOT.⁴⁷

De grote aanhang binnen de gemeenschap en de invloed van de publieke opinie werden steeds belangrijker voor de IOT én voor de brede Vlaamse vredesbeweging. De kracht van een coherente samenleving, die zich gezamenlijk inzet voor het hogere doel, was dan ook een belangrijk element in haar vredesvisie. De IOT stelde dat ‘mensen alleen kunnen veranderen als de sociale structuren waarbinnen ze functioneren mee veranderen, en structuren kunnen

alleen veranderen als de betreffende mensen binnen die structuren veranderen'.⁴⁸

Vredesopvoeding moest daarom een bijdrage leveren aan de bewustwording, de ontwikkeling, het vermogen en de bereidheid om als één blok naar maatschappelijke veranderingen te streven.

Vorming, vredesopvoeding en de contextualisering van haar vredesideaal hadden altijd al een prominente rol gespeeld in de strategie van de beweging. Daarom richtte de IOT in 1980 de vormingsorganisatie Jeugd en Vrede vzw op. Die voorzag onder meer in inhoudelijke en praktische begeleiding van scholen, jeugdbewegingen en volwassenenwerkingen, die door de actualiteit en de maatschappelijke relevantie van de vredesproblematiek een werking wilden opzetten. De IOT en Jeugd en Vrede streefden hierbij naar een brede maatschappelijke voorlichting met aandacht voor direct geweld zoals oorlogen, indirect geweld zoals ongelijkheid en de mogelijke wegen naar een vredevolle samenleving. Deze opvoeding moest volgens de IOT leiden tot 'mensen die psychisch en politiek volwassen zijn, die hun eigen standpunten kunnen relativiseren, kunnen omgaan met conflict en agressie, en die openstaan voor de waarden en normen van de ander'.⁴⁹ Daarnaast wilde ze ook actief en praktisch een sociaal verdedigingssysteem voorbereiden. Vanaf 1975, na de oprichting van Jeugd en Vrede, zette ze dan ook actief in op trainingen in geweldloos verzet en sociale verdediging. Deze sessies leerden de cursisten onder meer omgaan met angst, agressie en conflicten, en brachten hun ook alternatieve actievormen, tactiek, samenwerking en organisatie bij om het concept van sociale verdediging onder de knie te krijgen. Voor de begeleiding rekende de IOT vaak op het Centrum voor Polemologie, dat in 1972 aan de Vrije Universiteit Brussel was opgericht en dat zich onder leiding van professor Johan Niezing voornamelijk richtte op het onderzoek naar sociale verdedigingssystemen en het veiligheidsbeleid in de ruime zin van het woord.⁵⁰

1981-1987: het radicale gezicht van de IOT in de strijd tegen de raketten

Het belang van de grote maatschappelijke betrokkenheid werd nogmaals duidelijk tijdens de tweede nationale betoging op 25 oktober 1981, die ongeveer 200.000 deelnemers telde. Deze massale opkomst was onder meer te danken aan het feit dat de christelijke arbeidersbeweging ACW (Algemeen Christelijk Werknemersverbond) zich na een oproep van Pax Christi een aantal weken voor de betoging bij VAKA aangesloten had. Het ACW had traditioneel een grote achterban, wat het mobiliserende effect van de beweging aanzienlijk versterkte. Daarop besliste de regering om de definitieve plaatsing van de raketten nogmaals uit te stellen. In Genève startten in november overigens nieuwe onderhandelingen, wat de besluitvorming op

de lange baan schoof.⁵¹ Voor de IOT leek de kloof tussen burger en politiek bijna onoverbrugbaar geworden. Om uit deze impasse te geraken, moest er dringend duidelijkheid komen over de visie van het politieke bestel op de rakettenkwestie. Zowel de IOT als VAKA keken hierbij in de richting van het ACW, dat de stem van het protest moest vertalen naar de meerderheidspartij CVP. De IOT ging zelfs verder en beweerde dat ‘ACW-politici de kwestie moeten stellen en eventueel het gezag ontnemen van onkundige leiders uit de Tindemans-clan [toenmalig CVP-minister van Buitenlandse Zaken, red.]’.⁵²

Ook bij VAKA was de IOT blijven aandringen op de nood aan duidelijkheid over de finale standpunten en besluitvorming van de politieke partijen. VAKA startte daarom eind 1982 de campagne *Raketten? in geen geval*, die voor een onvoorwaardelijke afkeuring van de rakettenplaatsing ging en de partijen kleur wilde doen bekennen. Om de campagne om te zetten in publiek protest plande VAKA een nieuwe nationale betoging, die zou doorgaan op 23 oktober 1983.⁵³ Een eerste barst in de strategische opvattingen van de IOT en VAKA ontstond toen het OCV als coördinerend orgaan een voorlopige versie van de platformtekst voor de betoging uitrolde. De tekst ging uit van de onvoorwaardelijke afwijzing van de raketten. Door zijn connecties met de CVP was het ACW het niet eens met dit radicale standpunt. Daarom stelde het voor om in plaats van de onvoorwaardelijke afwijzing de tijdelijke opschorting van het plaatsingsbesluit te eisen, een gematigder stellingname. VAKA, die het ACW met zijn grote achterban absoluut binnen zijn rangen wilde houden, wijzigde daarop de platformtekst, wat op onbegrip en wantrouwen van de IOT stuitte.⁵⁴

Na 23 oktober 1983 mondden deze emoties uit in teleurstelling. De nationale betoging had zowat 400.000 mensen op de been gebracht. Dat deed de vredeskoepel en de andere organisaties hopen op een positieve uitkomst van het parlementaire debat, dat kort erna volgde. De teleurstelling en het onbegrip waren echter groot toen een dertigtal CVP-politici, die overigens hadden deelgenomen aan de betoging, hun openlijke steun aan de regering en het plaatsingsbesluit uitten.⁵⁵ Voor de IOT betekende dit een kentering, zowel in hun aanpak van het protest als in hun houding tegenover de vredeskoepel en het politieke bestel. De beweging uitte voornamelijk haar twijfels over de tactiek van massaprotesten. Zoals bleek na 23 oktober leek die weinig effect te hebben op de politieke besluitvorming. De IOT had het zelfs over het failliet van de demonstraties en pleitte nu voor directere actiemiddelen zoals burgerlijke ongehoorzaamheid.⁵⁶ Die definieerde ze als een openlijke, politieke, geweldloze daad van wetsovertreding: om een onrechtvaardige wet te doen vervangen door een betere of om een voor de samenleving ongunstige maatregel te voorkomen.⁵⁷ Dat kon bijvoorbeeld .

door een deel van de personenbelasting te weigeren, als symbool voor het deel dat naar de defensiebegroting ging. De IOT riep de belastingbetaler op om bij de volgende belastingaanslag 500 Belgische frank van het te betalen bedrag over te maken naar een speciaal opgericht vredesfonds. In maart 1984 waren al een duizendtal mensen ertoe bereid.⁵⁸ De overheid zou toegang krijgen tot dit fonds als zij het recht op belastingweigerings wegens vredesmotieven erkende. Bovendien diende de overheid er zich toe te verbinden om deze som te spenderen aan initiatieven van algemeen nut, zoals onderwijs en sociale voorzieningen. De IOT had voor de uitwerking van dit idee zelfs een belastingconsulent onder de arm genomen, die het al dan niet strafbare karakter van dit actiemiddel diende uit te pluizen. Niet betalen omwille van morele of politieke motieven viel voor de fiscus onder dezelfde categorie als niet betalen omwille van geldgebrek, wat het geen strafrechtelijk feit maakte en het onderscheidde van fraude en fiscale subversie.⁵⁹

Het ongenoegen en de voorzichtige radicalisering bij de IOT leidde tot discussies binnen VAKA. In het najaar van 1984 organiseerde die een trefdag voor de ledenorganisaties, waar zowel de doelstellingen als de gevolgde strategie aan bod kwamen. Daarbij kreeg de meer radicale zijde van VAKA de overhand. De raketten mochten er in geen geval komen, maar VAKA hield wel vast aan de strategie van massaprotest. In het voorjaar van 1985 raakte echter bekend dat de regering de effectieve plaatsing van de kernraketten niet langer kon uitstellen. VAKA besliste daarop in overleg met het OCV om op 17 maart 1985 een nieuwe nationale betoging te laten doorgaan. Weerom distantieerde het ACW zich omwille van de onvoorwaardelijke eis van de vredeskoepel om de raketten niet te plaatsen. Toch was de opkomst met 150.000 mensen een relatief succes. Dat werd echter overschaduwd door het regeringsbesluit van 14 maart om over te gaan tot de plaatsing van de kernraketten op de luchtmachtbasis van Florennes. Door het succes van de vorige betoging rees bij VAKA opnieuw de hoop op massamobilisatie als drukkingsmiddel, en dus plande het een nieuwe betoging op 20 oktober 1985. Dat er eind 1985 ook parlementsverkiezingen gepland waren, bood bovendien een uitstekende gelegenheid om politieke druk uit te oefenen.⁶⁰ Toen dit nieuws tijdens de zomermaanden bekend raakte, besloot de regering de geplande verkiezingen te verplaatsen naar een week vóór de betoging. Op die manier zou een eventuele succesvolle betoging geen invloed hebben op de verkiezingsresultaten. VAKA wilde koste wat het kost vermijden zijn politieke voorkeuren openlijk uit te spreken om zijn positie als onafhankelijke spreekbuis niet in het gedrang te brengen. Daarom besliste de koepel om de betoging niet te vervroegen en zich van stemadvies te onthouden tijdens de campagne.⁶¹ De IOT koos resoluut voor een andere strategie, tegen het advies van VAKA in. Tijdens de laatste betoging

van 17 maart 1985 had de IOT in de protesterende menigte een massale roep om een regeringsval opgevangen, een overduidelijk teken dat de vredesbeweging radicaal en politiek geworden was.⁶² In de aanloop naar de verkiezingen zette de IOT daarom volledig in op politieke bewustmaking van de bevolking en lanceerde ze de campagne *Een kernkop, stem er niet op!*. Daarmee probeerde ze de bevolking voornamelijk bewust te maken van het feit dat de aftredende regering-Martens V (17/12/1981-28/11/1985) de installatie volop gesteund had, terwijl de oppositie (SP, VU, Agalev en KP) zich veelvuldig tegen het plaatsingsbesluit had uitgesproken. De IOT lanceerde hiermee een frontale aanval tegen de regering en wilde naar eigen zeggen doorstoten naar de grond van de parlementaire democratie.⁶³ Ze was er zich van bewust dat ze met deze actie mogelijk de oppositie in de kaart speelde, net datgene wat VAKA absoluut wilde vermijden. Deze aanpak conflicteerde ook met het pluralistische en onafhankelijke karakter van de IOT. Die verantwoordde zich door te stellen dat ze in de toenmalige politieke context objectieve bondgenoten waren.⁶⁴ De IOT had intussen een goede band opgebouwd met het in 1979 opgerichte Agalev, dat van alle oppositiepartijen het dichtst haar ideologie en vredesvisie benaderde.⁶⁵ Toch bevestigde de IOT kritisch te blijven tegenover alle politieke partijen, de oppositie op de voet te volgen wanneer er een machtsverschuiving zou plaatsvinden en deze te contesteren wanneer nodig.⁶⁶

Toen de verkiezingsuitslag bekend raakte, leek de campagne haar doel gemist te hebben. De rooms-blauwe regering-Martens VI (28/11/1985 - 21/10/1987) had opnieuw een christendemocratische meerderheid. Het plaatsingsbesluit bleef van kracht en aan de al geïnstalleerde raketten werd niet geraakt. Toch evalueerde de IOT haar campagne als positief. Die had politieke commotie veroorzaakt, ook vanuit de samenleving waren veel positieve reacties gekomen. Voor de IOT was het duidelijk dat ze in de toekomst haar eisen moest durven te politiseren via directe actiemiddelen.⁶⁷ In Florennes was de IOT bijvoorbeeld een van de actieve organen binnen de Florennade vzw. Via directe geweldloze acties zoals blokkades en sit-ins had deze vzw vanaf midden 1984 het protest verlegd van de publieke ruimte naar de directe omgeving van de legerbasis. Vanuit haar actiecentrum vlak bij Florennes voorzag de vzw een vrijwel constante ‘bezetting’ van de basis en groeide ze zo uit tot het gezicht van het radicale vredesactivisme in België. Ondanks haar focus op directe actie en ondanks de verschillende opvattingen inzake strategie bleef de IOT zich actief inzetten binnen de VAKA-werking, met de verwijdering van de kernraketten als hoger doel.⁶⁸

1987-1991: de veranderende context leidt tot een vernieuwde insteek

1987 werd het jaar waarin zich nieuwe verhoudingen aftekenden tussen oost en west. De onderhandelingen tussen Reagan en Gorbatsjov in Genève resulteerden op 8 december 1987 in een akkoord om de middellangeafstandsruketten te verwijderen. VAKA beschouwde de positief verlopende gesprekken als een succes en liet de geplande nationale betoging op 25 oktober 1987 doorgaan als een soort overwinningsfeest.

Het einde van de rakettencrisis bracht ook veranderingen mee in de structuur van de brede Vlaamse vredesbeweging. VAKA fuseerde in 1990 met het OCV en voerde aanvankelijk verder campagne rond vrede en antimilitarisme. In 1991 vond het een nieuwe adem in de Hand in Hand-werking tegen racisme en ging het verder onder deze naam.⁶⁹ De IOT had bij die fusie de koepelwerking verlaten en focuste opnieuw volledig op haar eigen werkingspunten en op het beoogde vredesideaal. Na de lange strijd tegen de kernruketten bleef ze de publieke opinie over de nog steeds aanhoudende bewapeningswedloop, de rol van het militair-industrieel complex (MIC,) de problemen rond direct en structureel geweld en over de risico's van een militair conflict in Europa.⁷⁰

BDJ en Jeugd en Vrede vzw, beide officieel onafhankelijke en goed uitgebouwde verenigingen, waren in de loop van de jaren 1980 blijven ageren in de schoot van de IOT, als dienstverlenend en vormend orgaan. Daardoor kon de IOT, die voornamelijk op vredesactie gefocust was, niet enkel een breed publiek bereiken, maar ook haar organisatie parallel uitbouwen en consolideren in het gevestigde systeem. Financiële problemen bij Jeugd en Vrede vzw leidden in 1985 echter tot een fusie met BDJ. De eengemaakte vereniging BDJ-Jeugd en Vrede nam naast de dienstverlening aan dienstweigeraars nu ook de stimulatie, coördinatie en organisatie van studie- en vormingsactiviteiten inzake vredesopvoeding voor haar rekening.⁷¹ Na de opschorting van de legerdienst in 1994 ging de organisatie vanaf 1998 alleen verder onder de naam Jeugd en Vrede, waarbij de focus volledig op vredesopvoeding en jeugdwerk kwam te liggen. In 2014 veranderde Jeugd en Vrede ten slotte haar naam in Tumult vzw, met een vernieuwde visie en de nadruk op vredevolle samenwerking tussen kinderen, jongeren en hun begeleiders.⁷²

Hoewel de IOT de blijvende relevantie van haar vredeswerk na de rakettencrisis benadrukte, merkte ze gaandeweg een dalende belangstelling bij het jongere deel van de bevolking. De thematiek van de kruisruketten en de verontwaardiging rond de wapenwedloop hadden veel mensen op de been gebracht, maar de achterliggende en structurelere factoren van de vredesproblematiek vervaagden geleidelijk.⁷³ Deze evolutie voltrok zich binnen de hele Vlaamse vredesbeweging en was ingeleid door de afgenomen oost-westtegenstellingen. De Vlaamse vredesbeweging leek haar slagkracht te verliezen en moest op zoek naar een nieuwe

identiteit.⁷⁴ In 1991 veranderde de IOT haar naam in Forum voor Vredesactie, waaronder ze vandaag nog ageert. De naam was geïnspireerd op de betekenis die Oost-Europese vrijheidsbewegingen, zoals het Tsjechische Občanské fórum, aan ‘forum’ hadden gegeven, met de nadruk op maatschappijverandering, democratisering, geweldloosheid en pluralisme.⁷⁵ De wereld na de val van de muur is er volgens Vredesactie niet langer een van interstatelijke oorlogen, maar van burgeroorlogen en andersschalige conflicten. In de geglobaliseerde wereld waarin we vandaag leven, probeert Vredesactie ingewikkelde, grootschalige dossiers zoals wapenhandel, kernwapens en nieuwe conflictsituaties te vertalen in concrete actiepunten, die op regionaal en nationaal niveau aangepakt kunnen worden.⁷⁶ Het geweld in de wereld is sinds 1989 allesbehalve verminderd. Vredesorganisaties dienen hierop nog altijd een pacifistisch antwoord te formuleren. Forum voor Vredesactie draagt op die manier de idealen van het naar de achtergrond verdwenen IOT verder uit, in de strijd voor een betere en vreedzame samenleving.

Conclusie: XXX

1 Zie onder meer: Goedele DE KEERSMAEKER, De Vredesbeweging in Vlaanderen. In: *Streven: cultureel maatschappelijk maandblad*, 4(1984)51, pp. 604-613; Goedele DE KEERSMAEKER, Het veiligheidsdenken van de vredesbeweging. In: *Streven: cultureel maatschappelijk maandblad*, 5(1984)51, pp. 711-717; Staf HELLEMANS & Marc HOOGHE (red.), *Van “Mei ’68” tot “Hand in hand”: nieuwe sociale bewegingen in België, 1965-1995*, Leuven: Garant, 1995; Marc HOOGHE, Van herrieschoppers tot politieke vernieuwers: evoluties in de sociologische visie op sociale bewegingen. In: *Tijdschrift voor Sociologie*, 3(1993)14, pp. 279-312; Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één. De vredesbeweging als atypische nieuwe sociale beweging. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 34(2004)3, pp. 399–419; Stefaan WALGRAVE, *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen: Een sociologische verkenning van de milieubeweging, de derde wereldbeweging en de vredesbeweging*, Leuven, 1994.

2 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één. [...], pp. 404-415.

3 Stefaan WALGRAVE, *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen [...]*, p. 150.

4 Jelle ANGILLIS, *Volksbeweging voor de vrede: De Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT) als nieuwe sociale beweging in Vlaanderen (1965-1991)*, Universiteit Gent, masterproef, 2019.

- 5 Etienne VAN NEYGEN, *Wegbereiders: Portretten van Vlaamse pacifisten*, Brussel, 1990, pp. 32-33.
- 6 Etienne VAN NEYGEN, Armand Suls. In: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, https://nevb.be/wiki/Suls,_Armand. Laatst geraadpleegd op 26/03/2020.
- 7 Mark VAN DEN WIJNGAERT & Lieve BEULLENS, *Oost West, West best: België onder de Koude Oorlog, 1947-1989*, Tielt: Lannoo, 1997, pp. 52-85.
- 8 Mark VAN DEN WIJNGAERT & Lieve BEULLENS, *Oost West, West best [...]*, pp. 53-60.
- 9 Paul JANSSENS (red.), *Een boontje voor de strijd: De zeventiger jaren als achtergrond van tien jaar wereldwinkels*, Gent: Oxfam, 1980, pp. 83-86.
- 10 Amsab-ISG, *Eindelijk*, november 1966, pp. 27-28.
- 11 Rik HEMMERIJCKX, Jean Van Lierde (1926-2006). De kracht van een overtuiging. In: *Brood & Rozen*, 12(2007)1, pp. 50-55.
- 12 Etienne VAN NEYGEN, *Wegbereiders [...]*: , p. 160.
- 13 Persoonlijk archief Jean Verstraeten, IOT, ongenummerd, Brief WRI Londen aan Jean Verstraeten, 7 juli 1971.
- 14 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart/april 1971, pp. 3-4.
- 15 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, oktober 1989, p. 11.
- 16 Brigitte RASKIN, Drukgroepen voor internationale politiek in Vlaanderen: een dossier. In: *Tijdschrift voor diplomatie*, 2(1975)1, p. 27.
- 17 Jan RUTGEERTS (red.), *Handboek van de gewetenbezwaarde*, Brussel: Burgerdienst voor de Jeugd vzw, 1990, p. 119.
- 18 Jean Van Lierde droomde er aanvankelijk van om de hoofdzetels van het International Fellowship of Reconciliation (IFOR) en de War Resisters' International naar het Brusselse Huis van de Vrede te krijgen. Toen de WRI in 1974 naar Brussel verhuisde, werd die droom gedeeltelijk verwezenlijkt, zie: Devi PRASAD, *War Is a Crime against Humanity: The Story of War Resisters' International*, Londen: War Resisters International, 2005, p. 245.
- 19 Interview met Sam Biesemans door Jelle Angillis, Brussel, 04/10/2019.
- 20 SIPRI Military Expendure Database, op: *Stockholm International Peace Research Institute*, www.sipri.org. Laatst geraadpleegd op 27/03/2020.
- 21 Mark VAN DEN WIJNGAERT & Lieve BEULLENS, *Oost West, West best [...]*, pp. 138-139.
- 22 Raymond STUYCK, *Paul Vanden Boeynants, boeman of superman?*, Antwerpen, 1973, pp. 201-203.

- 23 Mark VAN DEN WIJNGAERT & Lieve BEULLENS, *Oost West, West best [...]*, p. 142.
- 24 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (november/december 1973)4.
- 25 Jan BIESEMANS, Jos CASTRO, Brigitte CROES (red.), *Handboek voor vredesaktie*, Brussel: IOT, 1983, pp. I.13-I.16.
- 26 Jan BIESEMANS, Jos CASTRO, Brigitte CROES (red.), *Handboek voor [...]*, p. I.13.
- 27 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, Speciaal nummer sociale verdediging, (1976)5.
- 28 Jan BIESEMANS, Jos CASTRO, Brigitte CROES (red.), *Handboek voor [...]*, pp. I.16-I.19.
- 29 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, september/oktober 1974, pp. 13-15.
- 30 Jan RUTGEERTS, *Handboek van de gewetenbezwaarde [...]*, p. 155.
- 31 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, november/december 1973, p. 10.
- 32 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (maart/april 1973)7.
- 33 Roger BURGGRAEVE, Johan DE TAVERNIER, Luc VANDEWEYER (red.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Kadoc-studies 15, Leuven: University Press, 1993, pp. 204-205.
- 34 Mark VAN DEN WIJNGAERT & Lieve BEULLENS, *Oost West, West best [...]*, pp. 142-143.
- 35 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (november/december 1974)8.
- 36 Jan BIESEMANS, Jos CASTRO, Brigitte CROES (red.), *Handboek voor vredesaktie [...]*, pp. I.1-I.1.
- 37 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart 1984, extra editie, pp. 9-10.
- 38 Onder anderen de Amerikaanse socioloog Charles Wright Mills gebruikte de term militair-industrieel complex (MIC) in zijn werk *The power elite* (1956). Hij doelde ermee op een samenleving waarin een machtige elite van politiciërs, industriëlen en militairen de eigenlijke touwtjes van een schijnbaar democratische samenleving in handen hebben.
- 39 Jan BIESEMANS, Jos CASTRO, Brigitte CROES, *Handboek voor vredesaktie [...]*, p. III .143.
- 40 Interview met Sam Biesemans door Jelle Angillis, Brussel, 04/10/2019.
- 41 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één. [...], pp. 404-407.
- 42 Roger BURGGRAEVE, Johan DE TAVERNIER, Luc VANDEWEYER (red.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede [...]*, pp. 207-211.
- 43 Stefaan WALGRAVE, *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen [...]*, pp. 111-112.
- 44 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (september/oktober 1982)11.

- 45 De federale regering-Martens I (03/04/1979-23/01/1980) bestond uit CVP (11 zetels), PS (8 zetels), BSP (6 zetels), PSC (5 zetels) en FDF (3 zetels).
- 46 Amsab-ISG, Vijftig atoombommen op Vlaamse grond. In: *Protest tijdschrift*, 1979, extra editie, pp. 2-3.
- 47 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (januari/februari 1980)5.
- 48 *IOT Vredesvorming*, (1988)1.
- 49 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, (januari/februari 1981)11.
- 50 Philip CASTELEIN, Niezing: 'We leven in een bijzondere periode van de geschiedenis'. In: *De Moeial, Tweewekelijks magazine van de VUB studenten*, 2 (1985)10, p. 5.
- 51 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één [...], p. 410.
- 52 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, september/oktober 1981, p. 6.
- 53 Patrick STOUTHUYSEN, *In de ban van de bom: de politisering van het Belgisch veiligheidsbeleid, 1945-1985*. Brussel: VUBPress, 1992, pp. 91-92.
- 54 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, juli/augustus 1983, p. 3.
- 55 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één [...], p. 411.
- 56 Stef VAN DEN BOSSCHE (red.), *Burgerlijke Ongehoorzaamheid: een nieuw Perspektief voor Direkte Geweldloze Aktie*, Brussel: IOT, 1984, pp. 5-6.
- 57 Stef VAN DEN BOSSCHE, *Burgerlijke Ongehoorzaamheid [...]*, p. 28.
- 58 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart/april 1986, p. 18.
- 59 Amsab-ISG, IOT, MTSK 0101_1, *Protest tijdschrift*, maart/april 1986, p. 18.
- 60 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één [...], pp. 412-413.
- 61 Patrick STOUTHUYSEN, *In de ban van de bom [...]*, pp. 93-94.
- 62 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart/juni 1985, p. 6.
- 63 Serge NACHTERGAELE & Stefaan VAN DEN ABBEELE, *Een kernkop, stem er niet op!*, Brussel: IOT, 1985, pp. 4-5.
- 64 Serge NACHTERGAELE & Stefaan VAN DEN ABBEELE, *Een kernkop [...]*, p. 9.
- 65 Amsab-ISG, Archief AgaLev en Groen!, 457.10.14.00425, Omzendbrieven van de Internationale van Oorlogstegenstanders, Jan Rutgeerts aan Paul Staes, 19/06/1984.
- 66 Serge NACHTERGAELE & Stefaan VAN DEN ABBEELE, *Een kernkop [...]*, p. 4.
- 67 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, februari 1986, p. 5.
- 68 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart/juni, 1985, pp. 4-7.
- 69 Patrick STOUTHUYSEN, Oud en nieuw in één [...], pp. 414-415.
- 70 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, januari/april 1987, pp. 3-4.
- 71 Interview met Sam Biesemans door Jelle Angillis, Brussel, 04/10/2019.

72 Zie: <https://www.tumult.be/wat-doet-tumult>. Laatst geraadpleegd op 26/04/2020.

73 Amsab-ISG, *Protest tijdschrift*, maart 1988, p. 11.

74 Staf HELLEMANS & Marc HOOGHE (red.), *Van “Mei ’68” tot “Hand in hand”[...]*, pp. 83-85.

75 Interview met Sam Biesemans door Jelle Angillis, Brussel, 04/10/2019.

76 Zie: <https://www.vredesactie.be/een-historiek-van-vredesactie-1968-2013>. Laatst geraadpleegd op 26/04/2020.